

NÁLEZ RANĚ GOTICKÝCH ČLÁNKŮ V DOMĚ ČP. 433/I V MICHALSKÉ ULICI NA STARÉM MĚSTĚ PRAŽSKÉM

(předběžná zpráva)

MIROSLAV KOVÁŘ – MARTINA HRABOVÁ

Předběžné vyhodnocení dvou architektonických zlomků, bohatě profilovaného raně gotického konzolovitěho prvku (např. krakorce) a dalšího drobného zlomku architektonického prvku. Diamantovým motivem zdobené fragmenty jsou z období kolem poloviny, nebo před polovinou 13. století. Nelze vyloučit, že prvky náleží k raně gotické výbavě domu a mohou tak vypovídat o kvalitě profánní raně gotické architektury na Starém Městě pražském.

The preliminary evaluation of two architectonic pieces, a richly moulded early Gothic cantilever-like fragment (f.e. a corbel stone) and another small fragment. The fragments are decorated by a diamond motif and can be dated to the mid or slightly earlier 13th century. They probably belonged to house furnishings and as such give evidence for the quality of the vernacular early Gothic architecture at The Old Town of Prague.

Klíčová slova — Praha – Staré Město – architektura – krakorec – zdobená konzola – raná gotika – polovina 13. století

Dne 26. 5. 2009 upozornila Eliška Kokinová na havarijní stav raně gotického záklenku (jak bylo následně zjištěno náležel portálu) v jižní stěně bývalého průjezdu domu čp. 433/I v Michalské ulici (obr. 1). Na místě byl konstatován neutěšený stav opukových bloků. Dále bylo požadováno statické zajištění a vypracování restaurátorského průzkumu včetně záměru na opravu. Doporučen byl rovněž hloubkový průzkum pod úrovní nášlapné vrstvy chodby ke zjištění původní roviny osazení zkoumaného prvku.

K vypracování restaurátorského posudku byl přizván Petr Vitvar, který zahájil průzkum vyzdívkou ostění a hloubky jeho původního osazení. Výsledky restaurátorského zásahu včetně podrobné

Obr. 1. Lokalizace domu čp. 433/I na Starém Městě pražském. (Do podkladu katastrální mapy zobrazil J. Hlavatý, 2009.)

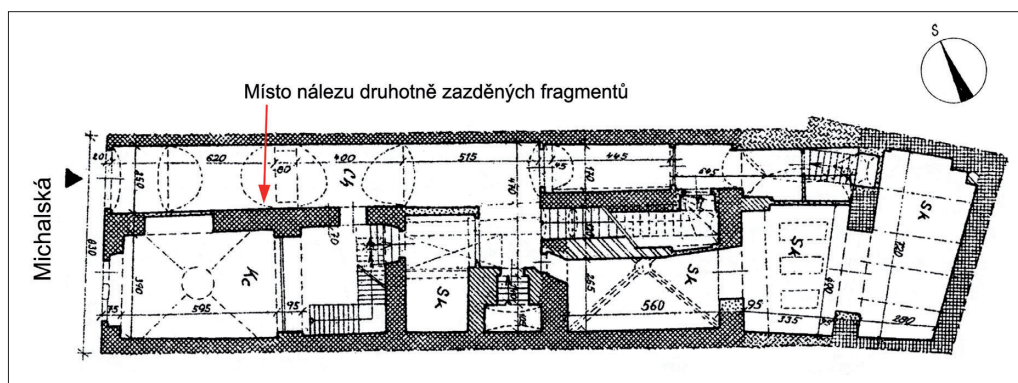

analýzy zjištěného ostění budou publikovány na jiném místě. Ve stěně průchodu byl záklenek portálu zjištěn již dříve. Nově bylo odhaleno bohatě profilované opukové ostění stojek s prahem zapuštěným přibližně 0,7 m pod současnou úroveň průchodu, odpovídající úrovni ulice Michalská. Právě v zazdívce portálu byl dne 3. 12. 2009 zjištěn nález profilovaného raně gotického konzolového prvku s oblounovou profilací a jemným diamantováním, jenž byl volně položen na prahu zmíněného portálu. V jeho nedaleké vzdálenosti byl zjištěn další zlomek, rovněž opatřený diamantovým motivem. K přesnému zaměření nalezených objektů byl obratem přizván Miroslav Kovář, který se dále věnuje jejich detailní analýze, původnímu určení předmětů v kontextu středověkého domu, stejně jako otázkám jejich datace a stylové analýzy. Za tímto účelem je zvažováno uložení nalezených prvků v depozitáři Muzea hl. m. Prahy.

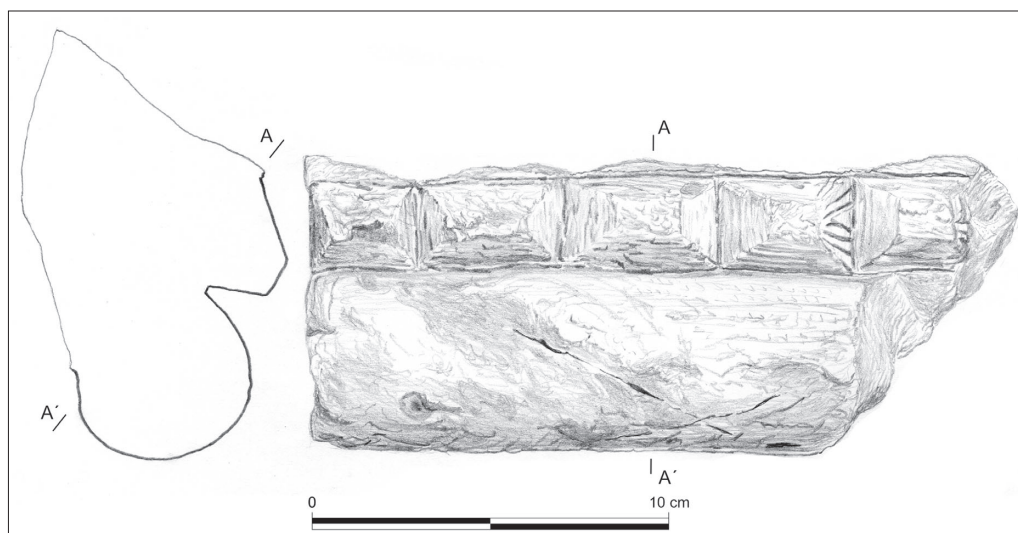
MH

V rámci základního výzkumu raně gotické architektury v Praze je díky upozornění E. Kokinové a M. Hrabové nově věnována pozornost i domu čp. 433/I. Předběžné povrchové zkoumání domu je velkým příslibem pro obecné řešení problematiky stavebního vývoje a proměny raně gotických domů na Starém Městě pražském. Přestože raně gotická partie domu, prvně zmiňovaného v roce 1404, není odborné literatuře neznámá, nebyl její informační potenciál v souvislosti s dalšími konstrukcemi objektu doposud odborně vytěžen.¹ Zmíněný záklenek portálu, již dříve nalezený J. Mayerem, nebyl publikován ani blíže zhodnocen.

Na tomto místě bych rád informoval čtenáře prozatím pouze o překvapivém nálezu raně gotických prvků, neboť průzkum domu (zvláště sklepů) nebyl ukončen. V dolní části zazdívky raně gotického portálu² situovaného po jižní straně průjezdu (obr. 2) byly druhotně použity dva raně gotické prvky vytesané z opuky. Profil prvního artefaktu tvoří přímý obloun, doprovázený motivem diamantů (obr. 3). Druhý prvek má tvar opracovaného kvádrů s jedním koncem zaobleným jako krakorec (obr. 4). Velice zajímavá je profilace čela posledně uvedeného prvku (obr. 5). Každá hrana (vlastně okoseného) hranolu v tomto místě je profilována dvěma oblouny, které svírají řadu diamantů.

Obr. 2. Praha 1-Staré Město, Michalská čp. 433/I. Místo nálezů raně gotických fragmentů, druhotně použitých do zazdívky portálu v jižní stěně průjezdu (do podkladu pasportizace SÚRPMO vložil M. Durica, 2009).

Obr. 3. Praha 1-Staré Město, Michalská čp. 433/I. Zlomek raně gotického prutu s motivem diamantování (kresba S. Svatošová, 2009).

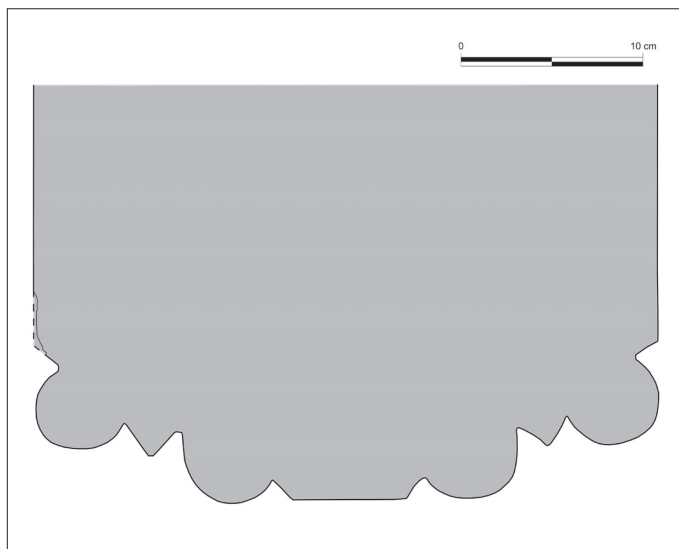
Obr. 4. Praha 1-Staré Město, Michalská čp. 433/I. Raně gotický konzolovitý prvek (krakorec, konzola), na čele v místě okosu profilovaný oblouny a diamantováním (foto M. Kovář, 2009).

případě jako konzolu sedile.³ Pečlivěji neopracovaný konec prvku byl určen ke konstrukčnímu ukotvení. Bezpečná interpretace funkce prvního prvku není prozatím možná, lze jej však pravděpodobně obecně uvést do kontextu s prvkem druhým. Může se jednat například o náběžník nad konzolou sedile (?).

Důležité je rámcové časové zařazení nálezů. Bližší vyjádření umožňuje především článek s konzolovitým zakončením. Pokud nahlížíme prut jako samostatnou členící entitu, a jak ukáží na jiném místě, takto s ním musíme zacházet, nápadná je především profilace tvořená dvěma oblouny s motivem diamantování. S takovým utvářením profilů se celkem běžně setkáváme již před polovinou 13. století. Při hledání analogií nalézáme dostatek domácích příkladů. Obdobnou koncepci utváření profilu nalezneme

Obr. 5. Praha 1-Staré Město, Michalská čp. 433/I. Řez profilací na čele raně gotického konzolovitého prvku – konzoly či krakorce (zaměření M. Kovář, digitální provedení V. Dorojineac, 2009).

na žebrou první raně gotické stavební etapy v Hradišti nad Jizerou,⁴ ale i na portálku konventní budovy premonstrátů v Louce u Znojma,⁵ rovněž tak na portálcích minoritského kláštera v Jihlavě. Právě posledně uvedená analogie u jihlavských minoritů je pěkným příkladem, jak se s takovým druhem profilace zacházelo. V boční lodi trojlodí nalezneme římsovité konzoly (tedy prvky obdobné srovnatelné funkce s naším nálezem), u nichž bylo použito obdobné schéma profilace – tedy dva masivní oblouny svírající motiv diamantů.⁶ Jako volnější analogii lze motiv diamantování zjistit rovněž na řadě moravských pozdně románských staveb (Třebíč, Velehrad, Bučovice, Lukovany, Vracov aj.). Vyznívání tohoto motivu u nás lze konstatovat po polovině 13. století.⁷ Nelze alespoň okrajově nezmínit, vedle běžně komparovaných příkladů podunajských, výskyt srovnatelných profilací na časově přibližně příbuzných stavbách saských (např. Halberstadt – západní portál dómu).⁸ Ještě uvedme, že zlomek opatřený motivem jehlců byl rovněž nalezen nedaleko námi prezentovaného nálezů. Zjistil jej Zdeněk Dragoun při výzkumu ve východní části barokního ambitu u sv. Jiljí ve vrstvě nad požárovým horizontem kladeným do poloviny 13. století (DRAGOUN 1996, 31–41). Na uvedeném druhém prvků nalezeném v čp. 433 je rovněž příznačný i motiv drápků, které se obecně vyskytují v naší středověké architektuře od pozdně románského období přibližně až do třetí čtvrti 13. století. V našem případě je příznačná „plná“ profilace vyústění prutu a absence varianty

Oblouny vybíhají v drápky, jež se stýkají v místě přechodu profilace v hranu kvádrů (obr. 6). Prvek vykazuje na pohledových částech opracování nástrojem s ozubeným ostřím, na straně určené pro ukotvení jsou patrné stopy opracování nástrojem s ostřím bez zubů. Druhý prvek lze poměrně dobře interpretovat jako krakorec, po-

3 Za upozornění na tuto velice pravděpodobnou variantu děkuji ing. arch. P. Chotěborovi, CSc.

4 Stavební práce na patrném torzu byly zahájeny patrně již na počátku druhé čtvrti 13. století.

5 Raně gotická stavební etapa, kterou představuje především torzo ambitu, je datována kolem roku 1240.

6 Klášterní kostel minoritů byl vystavěn před, či kolem poloviny 13. století.

7 K této problematice nověji KOHOUTEK/VÁCHA/VRLA 2006, 243.

8 Již dříve byl vysloven názor na datování nejstarších raně gotických partií chrámu na sklonek 30. let 13. století, srovnej: GIESAU 1912, 58–73, 85, dále srov. tab. X.–30–32.

s jednoduchým okosením, kterým jsou běžně opatřeny profilace „mladšího“ časového horizontu. Článek lze s velkou dávkou pravděpodobnosti zařadit do období druhé čtvrtiny 13. století, popřípadě do doby kolem poloviny téhož věku.

Otázkou prozatím zůstane, jaké části konkrétní stavební struktury, v krajním případě kterému objektu, prvky náleží. Pro směřování dalších úvah nemusí být bez zajímavosti nápadně hluboko v dispozici posazená zadní komora objektu. Střední komunikační uzel je dnes, na rozdíl od jiných srovnatelných objektů, výrazně poničen. Přesto vzdálenost mezi nástupem do uličního sklepa a do současného vrcholně gotického „komorového“ křídélka je nápadně velká. Nelze vyloučit, že došlo například k dílčímu posunu zadního (komorového) traktu. Přední trakt při ulici vyka-

zuje složitou, ale pro pražské gotické domy charakteristickou stavební proměnu kulminující patrně až dodatečným podskepením průjezdu. Klenba předního sklepa při ulici, velice pravděpodobně dodatečně vložená, mohla pozměnit výškové komunikační poměry raně gotické (definované například polohou trámového stropu nad „sklepem“). Následně mohla být hypoteticky provedena částečná zazdívká portálu reagujícího na starší, raně gotické výškové poměry. Nelze vyloučit, že tyto změny časově korelují (minimálně) s vrcholně gotickým zaklenutím zadního komorového traktu. Například s touto adaptací starších konstrukcí by mohlo být spojeno druhotné užití zmíněných prvků, které jsou zřejmě dalším svědectvím o kvalitě detailu profánní raně gotické architektury v Praze.

MK

Obr. 6. Praha 1-Staré Město, Michalská čp. 433/I. Pohled na čelo raně gotického konzolovitého prvku (foto M. Kovář, 2009).

LITERATURA

- DRAGOUN 1996 — Zdeněk DRAGOUN: Nález románské stavby v areálu sv. Jiljí na Starém Městě Pražském. *Archeologica historica* 21, 1996, 31–41.
- DRAGOUN 2002 — Zdeněk DRAGOUN: Praha 883–1310. Praha 2002.
- GIESAU 1912 — Hermann GIESAU: Eine deutsche Bauhütte aus dem Anfange des 13. Jahrhunderts. Halle 1912.
- KOHOUTEK/VÁCHA/VRLA 2006 — Jiří KOHOUTEK / Zdeněk VÁCHA / Radim VRLA: Pozdně románské architektonické články z hradu Lukova. *Archeologica historica* 31, 2006, 235–248.
- LÍBAL 1983 — Dobroslav LÍBAL: Architektura. In: Praha středověká. Čtvero knih o Praze. Praha 1983.
- LÍBAL/MUK 1996 — Dobroslav LÍBAL / Jan MUK: Staré Město Pražské. Praha 1996.
- TOMEK 1865 — Wladislav Wojtěch TOMEK: Základy starého místopisu Pražského I. Staré Město Pražské, Praha 1865.
- SINE sine — Stavebně historický průzkum Prahy, pasportizace SÚRP MO, Michalská ulice, čp. 433/I. Bez titulního listu. Autor a datum známo jen u plánů (VAJDIŠ květen 1960). Elaborát je uložen v NPÚ, ú.o.p. v hl. m. Praze pod inv. č. 4174b.

SUMMARY

Find of Early Gothic architectural remains at no. 433/I in Prague-Old Town, Michalská 14 (preliminary report)

Keywords — Prague — Staré Město/Old Town — architecture — cantilever — decorated console — Early Gothic — half of the 13th century

This short note describes a stone fragment of a richly moulded Early Gothic cantilever type, along with another, smaller moulded fragment. They were both inserted in a secondary infilling of a Early Gothic gateway within the Gothic core of house no. 433/I in Prague 1. The moulding is characteristically shaped with a diamond motif. The fragments can be dated to a period around the first half of the 13th century. Originally the mouldings may have been part of the decorative stonework of the house – the cantilever possibly being part of an earlier chambered wing or a hanging storey. The house was later substantially rebuilt in the high Gothic period.

Fig. 1. The site of house no. 433/I in the Old Town of Prague (depicted in cadastre map).

Fig. 2. Prague 1-The Old Town, Michalská no. 433/I. The site of the Early Gothic fragments, which were reused in an infill of a portal at the southern side of the gateway.

Fig. 3. Prague-The Old Town, Michalská no. 433/I. An Early Gothic architectural fragment decorated with a diamond motif.

Fig. 4. Prague-The Old Town, Michalská no. 433/I. An Early Gothic corbel type fragment (a cantilever) with toruses and diamond shaped decoration on its face.

Fig. 5. Prague-The Old Town, Michalská no. 433/I. A section of the moulding of the Early Gothic corbel type fragment – a corbel or cantilever.

Fig. 6. Prague-The Old Town, Michalská no. 433/I. The face of the corbel type architectural fragment.

English by Linda and Patrick Foster

Příspěvek je výstupem institucionálně financovaného výzkumného záměru MK 07503233303 „Odborné poznávání, vědecké hodnocení, dokumentování a evidence nemovitého kulturního dědictví, identifikace statků, které mohou být chráněny“, dílčího úkolu 301 „Vědecký výzkum a aplikace metod operativního zpracovávání stavebně historických a umělecko historických průzkumů prováděných při obnově kulturních památek a nemovitostí v památkově chráněných územích“.

Mgr. Miroslav KOVÁŘ
Národní památkový ústav v hl. m. Praze
Na Perštýně 12, 110 00 Praha 1
kovismirek@seznam.cz

Martina HRABOVÁ
Národní památkový ústav v hl. m. Praze
Na Perštýně 12, 110 00 Praha 1
hrabova@praha.npu.cz